

УДК 37.013.42-057.875-055.52
DOI 10.31654/2663-4902-2023-PP-4-16-22

Клименко Л. В.

аспірантка кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
ololoshe@ukr.net
orcid.org/0000-0003-3376-9601

**АНАЛІЗ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ
ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА**

Роль батьківства у сучасних умовах виявляється динамічно змінюваною та вимагає від сучасних закладів освіти активної долученості до підготовки молоді до відповідального виконання батьківських обов'язків. Аналіз педагогічних умов підтверджує актуальність порушеної проблеми, оскільки дозволяє визначити ефективні стратегії навчання та виховання, спрямовані на формування свідомих, відповідальних батьківських практик. У статті проаналізовано наукові підходи до визначення основних понять та виокремлено педагогічні умови підготовки здобувачів закладів вищої освіти до усвідомленого батьківства. Визначено мету статті, яка полягає у теоретичному аналізі педагогічних умов у контексті підготовки студентів закладів вищої освіти до усвідомленого батьківства.

Схарактеризовано методи та програми, що використовуються у вищих навчальних закладах для формування у студентів не лише теоретичних знань, але й практичних навичок, необхідних для ефективного виконання ролі батьків. Зокрема, розглядається роль спеціалізованих курсів, тренінгів та психологічної підтримки у цьому процесі. Проаналізовано вплив цих педагогічних ініціатив на студентську готовність до батьківства та підкреслено важливість інтеграції цих аспектів у навчальні програми закладів вищої освіти. Ефективна підготовка до батьківства, як зазначається у висновках, вимагає комплексного підходу, особливістю якого є врахування не лише знань про розвиток та виховання дітей, але й уміння створювати здорову сімейну атмосферу, розуміти гендерні ролі, адаптуватись до культурних та соціальних контекстів. Результати теоретичного дослідження підкреслюють важливість посилення педагогічної підтримки студентської молоді у напрямку їх підготовки до сімейного життя та можуть бути корисними для удосконалення педагогічних підходів до формування у студентів компетенцій, необхідних для успішного батьківства та сімейного життя.

Ключові слова: батьківство, усвідомлене батьківство, студентська молодь, педагогічні умови, підготовка студентів.

Постановка проблеми. Стан інституту сім'ї в Україні, як і всього суспільства в країні, можна описати як кризовий, що пояснюється зростанням психологічної напруги, збільшенням кількості стресових ситуацій, спровокованих війною, відмовою від усталених цінностей і появою нових, часом необґрунтованих і швидкоплинних. Популярною тенденцією сьогодення є поширення стилю життя як жінок, так і чоловіків, не пов'язаного із продовженням роду [1]. Дана тенденція підсилюється впливом військових дій, які щодня провокують зростання масштабів втрат і через які сучасна молодь з обережністю та острахом ставиться до питань планування власної родини з дітьми [3].

Серед аргументів, які пояснюють інтерес до обраної теми та її актуальність є наступні:

- зміни в сімейній структурі (зокрема, поширення багатьох альтернативних форм сім'ї та шлюбу – цивільний шлюб, відкритий шлюб, гостьовий шлюб, раціональний шлюб тощо);

- інформаційний вплив (Інтернет-ресурси та медіа надають широкий доступ до інформації про батьківство, але водночас можуть транслювати суперечливі або неправдиві концепції, що в майбутньому впливає на викривлене сприйняття цінності родини. Створення відповідних педагогічних умов мають сприяти формуванню критичного мислення та, як наслідок, вибору достовірних джерел інформації);

- збільшення інтересу до питань здоров'я, розвитку та емоційного благополуччя дітей.

- зміна уявлень про гендерні ролі в сім'ї спричинила пошук нових підходів до розподілу обов'язків та виховання дітей. Педагогічні умови можуть враховувати ці зміни та надавати студентам інструменти для ефективної взаємодії в сімейному контексті.

- можливість створення відповідних умов у ЗВО для психосоціальної адаптації студентів до ролі батьків;

- подолання негативного впливу зовнішніх факторів – стресу, конфліктів (в тому числі і військових);

- важливість навичок міжособистісної комунікації, що є невід'ємним елементом усвідомленого батьківства. Педагогічні умови, створені університетом, можуть враховувати ці аспекти у підготовці здобувачів до виконання батьківських обов'язків.

Отже, можна вважати, що вивчення педагогічних умов підготовки здобувачів до усвідомленого батьківства є важливим кроком у формуванні компетентностей, якими студенти зможуть послуговуватися у майбутньому подружньому житті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасної наукової літератури свідчить про те, що достатньо широко вивчаються питання сутності батьківства (О. Безпалько, І. Братусь, Л. Буніна, Г. Лактіонова, О. Лемещенко, Н. Світайло, А. Капська, Т. Лях та ін.), процесу формування усвідомленого ставлення до батьківства серед студентської молоді (І. Бех, М. Євтух, І. Зязюн, О. Коберник, В. Кремень, І. Осадченко, Г. Пустовіт, Н. Ревнюк, С. Савченко, К. Федюшкіна), процесу формування педагогічної культури батьків (Н. Гусак, Т. Кравченко, С. Толстоухова), виокремлення педагогічних умов як теоретичної основи (А. Алексюк, А. Дьомін, Н. Тверезовська, Л. Філіппова). Дослідженню окремих аспектів явища свідомої бездітності серед молоді присвячені праці А. Будафенко, О. Стрельник, Н. Самикіної, Я. Мізай, С. Петрова, Т. Печончик, Т. Потапової, А. Шаповал, Дж. Е. Віверс, К. Джіллеспі, Л. Чансі, О. Форотинської, Е. Буркетт, М. Дірленд, К. Морелл.

Метою статті є теоретичний аналіз педагогічних умов у контексті підготовки студентів закладів вищої освіти до усвідомленого батьківства.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день все більшого поширення набувають норми поведінки, які унеможливають покращення демографічної ситуації, високий рівень розлучень, пізні терміни народження першої дитини, зрештою, заміна цінностей родини цінностями «робота», «кар'єра» тощо. Звичайними явищами у наш час є малодітна сім'я, відхід від традиційного розподілу ролей і відповідальності в родині, збільшення кількості однодітних і бездітних сімей, фемінізація, послаблення виховного потенціалу батьків, ріст бездоглядності, значне зниження стабільності сучасної сім'ї та інші актуальні проблеми в сфері родини та дитячо-батьківських відносин. Ці проблеми є найбільш характерними для молодого покоління і тому, на жаль, можуть мати дестабілізуючий вплив на становище молоді у сучасних реаліях. Отже, можемо зазначити, що дослідження готовності здобувачів до усвідомленого батьківства як однієї зі складових професійної підготовки є багатоаспектною. Задля конструктивного подолання дестабілізуючого впливу низки факторів важливим є теоретичне обґрунтування педагогічних умов підготовки здобувачів закладів вищої

освіти до усвідомленого виконання батьківських обов'язків. Проаналізувавши науково-педагогічні праці, можемо виокремити найпоширеніші підходи до визначення поняття «педагогічні умови». Так, зокрема, О. Бражнич під «педагогічними умовами» розуміє певну сукупність об'єктивних можливостей змісту, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей здійснення педагогічного процесу, що забезпечує досягнення поставленої мети [2]. На думку авторського колективу А. Алексюк, А. Аюрзанайн та П. Підкасистого, педагогічні умови – чинники, що впливають на процес досягнення мети та які умовно можна поділити на:

- зовнішні (позитивні відносини викладача і студента; об'єктивність оцінки навчального процесу; місце навчання, приміщення, клімат тощо);
- внутрішні: індивідуальні характеристики студентів (характер, досвід, уміння, навички, мотивація) [1].

Ідея поділу педагогічних умов на рівні прослідковується і у дослідженнях Н. Тверезовської та Л. Філіппової, які пропонують дворівневий поділ:

1. **перший рівень** – особистісні характеристики студента, що включають в себе індивідуальні аспекти підготовки здобувачів;

2. **другий рівень** – обставини реалізації навчально-виховного процесу: зміст і організація діяльності студентів; міжособистісні відносини, спілкування в академічній групі; адаптація студентів до нового освітнього середовища; відносини педагогів та студентів; взаємодія навчального закладу із зовнішнім середовищем [9].

Розуміння поняття «усвідомлене батьківство» більшістю авторів зводиться до того, що воно виступає розвиненою формою батьківства, яка характеризується відносною стабільністю та реалізується у партнерстві між батьками. На думку В. Кравця – «це повне взяття на себе відповідальності за процес зачаття і народження здорових дітей» [4]

Дослідниця І. Братусь трактує поняття «усвідомлене батьківство» як сукупність батьківських якостей, почуттів, знань та навичок, що стосуються виховання, розвитку дитини з метою забезпечення процесу формування здорової та зрілої особистості [7].

Узагальнюючи вищенаведені дефініції, вважаємо, що **усвідомлене батьківство** – це свідомий, цілеспрямований та відповідальний підхід до планування народження, виховання та догляду за дітьми.

Батьківство відіграє значну роль у житті кожної людини. Способи поведінкової реалізації батьківства формується під впливом найрізноманітніших умов. Метою соціально-педагогічної роботи у ЗВО, як зазначає С. Красін, має стати підготовка юнаків та дівчат до прийняття батьківської ролі, виховання усвідомленого, відповідального батьківства [6].

Підготовка до усвідомленого батьківства є одним із аспектів виховання та розвитку дітей. Важливе значення у цьому процесі відіграють заклади освіти, які надають здобувачам необхідні знання, формуючи відповідні вміння для виконання ними батьківських функцій у майбутньому. Цей процес включає в себе розуміння та врахування потреб та індивідуальностей кожної дитини, а також вдосконалення власних навичок батьків. Формування навичок усвідомленого батьківства має починатися в школі, де одним із важливих напрямів взаємодії соціального педагога з учнями є формування в них адекватних уявлень про виконання ролі батьків. Як зазначає у своєму дослідженні В. Кравець: «зарубіжні країни мають різноманітний досвід запровадження учбових програм батьківської підготовки в роботу загальноосвітніх закладів освіти, інноваційні елементи яких можуть значно збагатити педагогічну скарбничку української школи» [5].

Ось кілька педагогічних умов, які можуть сприяти підготовці до усвідомленого батьківства у ЗЗСО:

- **Педагогічні тренінги та семінари**, що включають організацію тренінгів для батьків, на яких обговорюються теми, пов'язані з розвитком та освітою дітей; проведення семінарів щодо основних психологічних характеристик дитини, ефективних методів виховання та комунікації.

- **Індивідуальні консультації**: надання можливості батькам отримати індивідуальні консультації від педагогів, психологів чи соціальних працівників з питань виховання дітей.

- **Партнерська взаємодія школи та сім'ї**: сприяння співпраці між школою та сім'єю; створення відкритого середовища для обміну інформацією та досвідом між педагогами та батьками.

- **Розвиток соціальних навичок батьків**: роль ЗЗСО полягає у наданні можливостей для розвитку соціальних навичок, таких як емпатія, вміння слухати та ефективно спілкуватися з дітьми.

- **Підтримка здоров'я та самопізнання батьків**: надання інформації та ресурсів з підтримки фізичного та емоційного здоров'я батьків; стимулювання самопізнання батьків щодо їхніх власних потреб і цінностей.

- **Популяризація** родинних цінностей.

- **Використання сучасних технологій**: застосування сучасних інформаційних технологій для забезпечення доступу батьків до актуальної та корисної інформації щодо виховання дітей.

Виділені педагогічні умови дозволяють створенню позитивного та свідомого середовища для батьків, сприяючи їхній готовності ефективно взаємодіяти зі своїми дітьми та брати активну участь у їхньому розвитку.

Підготовка до усвідомленого батьківства має бути частиною педагогічного процесу і у закладах вищої освіти, таких як університети. Університети можуть забезпечити здобувачам вищої освіти, незалежно від напряму їх підготовки, необхідні знання та навички для виконання батьківських функцій у майбутньому. Ось деякі педагогічні умови, які можуть бути реалізовані в університетському середовищі:

- **Включення в навчальний план спеціальних курсів**: створення навчальних програм, які включають в себе курси з підготовки до роботи з батьками, де вивчаються психологічні, соціальні та освітні аспекти взаємодії з сім'єю.

- **Практична підготовка в області виховання**: надання студентам можливостей для стажування та практичної роботи в навчальних закладах, де вони можуть спостерігати та взаємодіяти з дітьми та батьками.

- **Моделювання ефективної комунікації**: проведення семінарів та тренінгів, спрямованих на розвиток навичок комунікації студентів з батьками.

- **Використання випадкових ситуацій**: впровадження сценаріїв або випадкових ситуацій у практичні завдання, щоб студенти могли вирішувати конфліктні ситуації та взаємодіяти з батьками у реальних умовах.

- **Робота з кейсами**: аналіз реальних випадків з життя, де викладачі можуть демонструвати ефективні стратегії роботи з батьками та вирішення проблем.

- **Розвиток емпатії**: сприяння розвитку емпатії та розуміння потреб різних сімей через вивчення культурної різноманітності та специфіки родин.

- **Створення ресурсів для батьків**: поширення інформаційних матеріалів, які можуть бути корисними для батьків щодо виховання та розвитку дітей.

- **Співпраця з практикуючими спеціалістами**: залучення до навчання практикуючих вчителів, психологів чи соціальних працівників для демонстрації реальних ситуацій роботи з батьками.

Усі ці заходи спрямовані на те, щоб забезпечити студентам університету необхідні знання та практичні навички для взаємодії з батьками та сприяти їхньому усвідомленому батьківству.

Відповідно до цього, процес підготовки здобувачів до відповідального батьківства в умовах ЗВО повинен містити такі компоненти (Л. Ребуха, Р. Брик):

– постановка мети та висування конкретних завдань педагогічної діяльності в межах реалізації процесу підготовки студентів до відповідального батьківства;

– визначення змісту процесу формування відповідального батьківства, що включає різні види педагогічної діяльності, що реалізується з урахуванням соціокультурних, економічних та психологічних особливостей сучасного українського суспільства;

– формування суб'єкт-суб'єктних взаємин викладачів та студентів під час виховної роботи, спрямованої на формування в студентській молоді відповідального ставлення до батьківства;

– побудова культурно-педагогічного середовища ЗВО, що забезпечує особистісний розвиток студентів та їх активну взаємодію;

– оцінка педагогічним колективом результатів діяльності, спрямованої на становлення та розвиток відповідального батьківства у студентській молоді [8].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідження педагогічних умов підготовки студентів ЗВО до усвідомленого батьківства підтверджує актуальність проблеми готовності молодих людей до виконання ролі батьків. Здобувачі вищої освіти потребують спеціалізованих педагогічних підходів для ефективної підготовки до цієї важливої соціальної ролі.

Результати аналізу свідчать про важливість формування практичних навичок через включення у програми підготовки студентів курсів, окремих тем, модулів з питань батьківства. Зокрема, спеціалізовані курси та тренінги зможуть забезпечити студентів необхідними інструментами для ефективного виконання батьківських обов'язків.

Слід відмітити, що важливою складовою готовності до батьківства є психологічна підтримка. Студенти університетів повинні мати доступ до консультування та ресурсів, які допомагають їм розуміти емоційні та психологічні аспекти батьківства.

Отримані висновки підкреслюють важливість закладів вищої освіти у створенні сприятливого середовища для формування та популяризації сімейних цінностей. Університетські програми повинні сприяти підтримці та розвитку сімейних відносин.

Література

1. Алексюк А., Аюрзанайн А., Підкасистий П. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання: навч. посіб. Київ: ІСДО, 1993. 336 с.
2. Бражнич О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07. Кривий Ріг, 2001. 238 с.
3. Клименко Л. В. Дослідження впливу війни в Україні на родинні цінності сучасного студентства. *Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення*: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції (25 травня 2023 р., м. Ніжин) / за ред. О.В. Лісовця, С.О. Борисюк. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. С. 41–43.
4. Кравець В. П. Гендерна педагогіка: навчальний посібник. Тернопіль: Джура, 2003. 416 с.
5. Кравець В. П., Кравець С. В. Підготовка учнівської молоді до усвідомленого батьківства в зарубіжній педагогіці та закладах освіти. *Topical issues of the development of modern science: the 11th International scientific and practical conference (July 1–3, 2020)*. Sofia; Bulgaria: ACCENT, 2020. P. 111–121.

6. Красін С. А. Реалізація педагогічних умов формування у студентів вищої школи готовності до усвідомленого батьківства. *Теорія та методика навчання та виховання*: зб. наук. пр. Хар. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. Харків: Хар. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, 2020. № 48. С. 172–182.
7. Методичні матеріали з питань формування усвідомленого батьківства / за заг. ред. Г. М. Лактіонової. Київ: Держсоцслужба; Християнський дитячий фонд, 2006. 96 с.
8. Ребуха Л. Формування у студентів закладів вищої освіти свідомого та відповідального ставлення до батьківської ролі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*: науковий журнал. МОН України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2022. С. 169–178.
9. Тверезовська Н., Філіппова Л. Сутність та зміст поняття «педагогічні умови». *Нова педагогічна думка*. 2009. № 3. С. 90–92.

References

1. Aleksyuk A., Aiurzanain A. & Pidkasytyi, P. (1993). *Orhanizatsiia samostiinoi roboty studentiv v umovakh intensyfikatsii navchannia* [Organization of independent work of students in conditions of intensification of studies]. Kyiv: ISDO [in Ukrainian].
2. Brazhnych, O.H. (2001). *Pedahohichni umovy dyferentsiiovanoho navchannia uchniv za-halnoosvitnoi shkoly* [Pedagogical conditions of differentiated education of students of general education school]. Candidate's thesis. Kryvyi Rih [in Ukrainian].
3. Klymenko, L.V. (2023). *Doslidzhennia vplyvu viiny v Ukraini na rodynni tsinnosti suchasnoho studentstva* [Study of the influence of the war in Ukraine on the family values of modern students]. *Naukovyi vymir sotsialno-pedahohichnykh problem sohodennia – The scientific dimension of today's socio-pedagogical problems*. (O.V. Lisovtsia, S.O. Borysiuk (Eds.)). Nizhyn: NDU im. M. Hoholia [in Ukrainian].
4. Kravets, V.P. (2003). *Genderna pedahohika* [Gender pedagogy]. Ternopil: Dzhura [in Ukrainian].
5. Kravets, V.P. & Kravets, S.V. (2020). *Pidhotovka uchnivskoi molodi do usvidomlenoho batkivstva v zarubizhnii pedahohitsi ta zakladakh osvity* [Preparation of student youth for conscious parenthood in foreign pedagogy and educational institutions]. *Topical issues of the development of modern science*. Sofia; Bulgaria: ACCENT [in Ukrainian].
6. Krasin, S.A. (2020). *Realizatsiia pedahohichnykh umov formuvannia u studentiv vyshchoi shkoly hotovnosti do usvidomlenoho batkivstva* [Implementation of pedagogical conditions for the formation of readiness for conscious parenthood among students of higher education]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia – Theory and methods of teaching and education*. Kharkiv: Khar. nats. ped. un-t imeni H.S. Skovorody. No 48. P. 172–182 [in Ukrainian].
7. (2006). *Metodychni materialy z pytan formuvannia usvidomlenoho batkivstva* [Methodical materials on the formation of conscious parenthood]. H.M. Laktionvoi (Ed.). Kyiv: Derzhsoctsluzhba, Khrystyianskyi dytiachyi fond [in Ukrainian].
8. Rebukha, L. (2022). *Formuvannia u studentiv zakladiv vyshchoi osvity svidomoho ta vidpovidalnoho stavlennia do batkivskoi roli* [Formation of a conscious and responsible attitude to the parental role in students of higher education institutions]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. Sumy: SumDPU im. A.S. Makarenka [in Ukrainian].
9. Tverezovska, N. & Filippova, L. (2009). *Sutnist ta zmist poniattia «pedahohichni umovy»* [The essence and content of the concept of "pedagogical conditions"]. *Nova pedahohichna dumka – A new pedagogical thought*. No 3. P. 90–92 [in Ukrainian].

Klymenko L.

Graduate student at the Department of Social pedagogy and Social work
Nizhyn Gogol State University
ololoshe@ukr.net
orcid.org/0000-0003-3376-9601

ANALYSIS OF THE PEDAGOGICAL CONDITIONS OF THE PREPARATION OF HIGHER EDUCATION STUDENTS FOR CONSCIOUS PARENTHOOD

The paper deals with the topical problem concerning the role of parenthood in modern conditions. The function of parenthood is considered dynamically changing and requires modern educational institutions to be actively involved in preparing young people for the responsible performance of parental duties.

The study of pedagogical conditions confirms the relevance of the raised problem, as it allows to determine effective strategies of education and upbringing, aimed at the formation of conscious, responsible parenting practices. Therefore, the article aims at the theoretical analysis of pedagogical conditions in the context of preparing students of higher education institutions for conscious parenthood. The paper investigates the scholarly approaches to the definition of the main concepts and highlights the pedagogical conditions for preparing students of higher education institutions for conscious parenthood.

The methods and programs used in higher educational institutions for the formation of not only theoretical knowledge, but also practical skills necessary for effective performance of the role of parents are characterized in the article. In particular, the role of specialized courses, training and psychological support in this process is considered. The impact of these pedagogical initiatives on student readiness for parenthood is researched and the importance of integrating these aspects into the curricula of higher education institutions is emphasized.

As noted in the conclusions, effective preparation for parenthood requires a comprehensive approach, the feature of which is taking into account not only knowledge about the development and upbringing of children, but also the ability to create a healthy family atmosphere, understand gender roles, and adapt to cultural and social contexts.

The results of the theoretical research underline the significance of strengthening the pedagogical support of student youth in the direction of their preparation for family life and can be useful for improving pedagogical approaches to the formation of students' competencies necessary for successful parenting and family life.

Key words: parenthood, conscious parenthood, student youth, pedagogical conditions, preparation of students.